

No jeho popieranie účelnosti, cieľavedomosti a výslovné úsilie redukovať vysvetľovanie v tejto oblasti na kauzalitu vedie vlastnou vnútornou logikou k takýmto dôsledkom.

Ludskú vôľu a chcenie považuje Stegmüller za subjektívne a snaží sa ich vtiesnať do svojho modelu vysvetľovania v značne oklieštenej podobe. Prehliada pritom materiálne základy vôľe v biologickom a sociálnom usporiadaní človeka. Nie vždy dôsledne vyvodzuje závery z konfrontácie ľudského úsilia s danosťami a možnosťami reálneho diania, ako aj s poriadkami a normami vzájomného spolunažívania ľudí, ktoré vznikli historicky.

Hoci Stegmüller podobne ako Hempel pokladá svoju analýzu iba za explikáciu, racionálnu rekonštrukciu či ideálny model, treba v niektorých základoch tento model pokladať za neuspokojivý. Odtrhávanie kauzálneho vysvetľovania od štatistického, funkcionálneho a účelového, zanedbávanie vzťahov výrokov expliansu k ostatným poznatkovým oblastiam, prehliadanie prvkov tvorivosti pri hľadaní odpovedí na otázky prečo a načo treba pri pokuse o adekvátnu logiku rekonštrukcie vedeckého vysvetľovania pokladať za neprípustné, aj keď oceňujeme dôkladnosť a erudovanosť, s akou Stegmüller pristupuje k analýze mnohých logicky a metodologicky závažných problémov.

Július Švihran

POLEMIKA S JASPERSOM

H. M. GERLACH, Existenzphilosophie und Politik. Berlin 1975, 178 s.

Historická konfrontácia medzi socialistickou a buržoáznou ideológiou čoraz výraznejšie určuje základné línie vývoja súčasnej buržoáznej filozofie. Zostrenie triednych rozporov vo vnútri kapitalistickej spoločnosti a rast sily medzinárodného komunistického hnutia už nedovoľujú únik do neutralnosti a aj najabstraktnejšia filozofia sa stáva priamym účastníkom sociálno-politických zápasov.

Efektná a presvedčivá polemika s rozmanitými formami buržoáznej ideológie si preto vyzáduje hlbokú a vedecky fundovanú analýzu ideových predpokladov, o ktoré sa buržoázna politika a propaganda opiera. Analýza filozofického pozadia súčasnej buržoáznej ideológie a ideologických predpokladov a dôsledkov buržoáznej filozofie je mimoriadne dôležitá najmä v súčasnosti, keď v rámci buržoázneho filozofického a ideologického mys-

lenia dochádza k mnohým závažným presunom. Len analýza globálnych línií vývoja a rozbor hĺbkových predpokladov umožní za rozmanitosťou foriem zachytiť obsahový invariant buržoáznej ideológie, jej základný cieľ — brániť a pojmovo zdôvodňovať oprávnenosť kapitalistického spoločenského poriadku.

Proces „politizácie“ filozofie a úsilie o „sfilozofičtenie“ politiky možno sledovať na ktoromkoľvek ideovom prúde v rámci súčasnej buržoáznej filozofie; v typickej podobe sa realizoval v existencializme a predovšetkým vo filozofickej tvorbe Karla Jaspersa, jedného z inšpirátorov a najvplyvnejších predstaviteľov nemeckej existenciálnej filozofie.

Jaspersova filozofia chce byť konkrétna. Jaspers chcel hovoriť o tom, čo je každému najbližšie; vo svojej filozofickej koncepcii sa usiloval vy-

jadrif základné problémy existencie individua. Tematizáciou fenoménov existencie, slobody a autentickosti chce vyňať individuum zo sféry všeobecného, banálneho a neosobného, navrátiť ho sebe samému, svojej existencii. Pre existencializmus, a najmä nemecký, bola od začiatku charakteristická averzia k analýze konkrétnych spoločensko-historických dimenzií ľudského života a práve sociálne rozmery individuálneho života existencialisti znehodnocovali ako sféru neosobného, neautentického.

Jaspersova verzia existencializmu však od začiatku obsahuje momenty, ktoré umožnia, i keď len iluzórnu, tematizáciu spoločenského a teda i politického rozmeru individuálneho života. Takýmto momentom je predovšetkým pojem komunikácie, bytostnej spätosti existujúceho individua s inými. Z pozícií marxizmu-leninizmu však ľahko možno ukázať, že fenomén komunikácie nie je dostatočným východiskom k zachyteniu sociálno-historických rozmerov konkrétneho ľudského života. Pri rozbere fenoménu komunikácie Jaspers totiž kladie do zátvoriek konkrétne spoločensko-triedne rozmery medziľudských vzťahov; jeho analýzy sú preto abstraktné a neraz vyslovene verbálne.

Za svoj vplyv však Jaspers nevďačí ontologickým a antropologickým úvahám; tie sú písané esoterickým jazykom zrozumiteľným len nemnohým. Popularitu Jaspersovi zabezpečili jeho politické knihy; z nich najmä *Wohin treibt die Bundesrepublik*, ktorá sa stala doslova filozofickým bestsellerom.

Pozoruhodným príspevkom k analýze Jaspersovej filozofie vo vzťahu k jeho politickým postojom a názorom je kniha H. M. Gerlacha *Existenzphilosophie und Politik*.

Kritická polemika s Jaspersom je rozčlenená do troch kapitol. V prvej

kapitole sa H. M. Gerlach zaoberá sociálnymi zdrojmi existenciálneho myslenia, usiluje sa určiť konkrétne sociálne prostredie, v ktorom existenciálna filozofia vznikla a v ktorom nachádza svojich prívržencov.

V ďalšej časti H. M. Gerlach rozoberá základné problémy Jaspersovej metafyziky a antropológie, analyzuje kľúčové pojmy, prostredníctvom ktorých Jaspers podáva svoju interpretáciu ľudského bytia. Zároveň skúma i vplyv S. Kierkegaarda, F. Nietzscheho a M. Webera na Jaspersov duchovný vývoj.

V poslednej, tretej kapitole svojej knihy H. M. Gerlach analyzuje Jaspersovu dejinno-historickú a filozoficko-politickú koncepciu. Charakterizuje ju ako konzervatívny liberalizmus a ukazuje jej ideové i osobné motivácie.

Jaspers svoju politickú koncepciu rozpracováva v polemike proti dvom podľa neho hlavným nebezpečenstvám hroziacim buržoáznej demokracii. Proti „totalitarizmu“ a politickému empirizmu a pragmatizmu. Len filozoficky fundovaná politika je schopná efektívne čeliť týmto dvom nebezpečenstvám.

V Jaspersových politických dielach je mnoho oprávnenej kritiky súčasnej kapitalistickej spoločnosti. Jaspers plasticky opisuje rastúcu bezmocnosť individua voči zbyrokratizovanému politickému aparátu, ukazuje postupné odstraňovanie demokracie v súčasnej buržoáznej spoločnosti a v NSR zvlášť. H. M. Gerlach však prenikavo ukazuje, že tu nejde o zásadnú kritiku kapitalizmu ako takého, že Jaspers nespochybnuje princípy, o ktoré sa buržoázny spoločenský poriadok opiera, že Jaspers svoj varovný hlas dvíha v mene ochrany základov kapitalistického spoločenského poriadku.

Apologetický vzťah k princípu buržoáznej demokracie sa nikde neprejavuje tak zreteľne ako práve v Jas-

persovej kritike „totalitarizmu“. H. M. Gerlach prenikavo ukazuje antikomunistické ostrie Jaspersových úvah o totalitarizme. Dokazuje, že „základným predpokladom Jaspersových úvah o totalitarizme je popieranie triednej podmienosti spoločenských javov“. (s. 135)

Neschopnosť konkrétnej historicko-triednej analýzy spoločenských javov viedla Jaspersa k falošnému stotožneniu charakteristických črt dnešnej imperialistickej spoločnosti s „moderným technizovaným svetom“. To spôsobuje, že Jaspersova koncepcia zostáva na povrchu javov a neukazuje nijakú politickú perspektívu, reálnu

alternatívu, konkrétne-historické východisko z krízovej situácie, v ktorej sa „moderný technizovaný svet“ ocitol.

Kvintesenciu svojho rozboru Jaspersovej filozoficko-politickej koncepcie H. M. Gerlach zhrňa nasledovne: „Jaspers ako buržoázny ideológ nie je v stave spoznať skutočné hybné sily, ktoré zapríčiňujú proces rastúcej dehumanizácie buržoáznej spoločnosti a jeho triedna pozícia mu neumožňuje vidieť sily, ktoré môžu proti tomuto vývoju postaviť jedine ľudskú alternatívu—robotnícku triedu a jej spojenecov v protimperialistickom boji.“

František Novosad

REALITA A PROBLÉMY SPÔSOBU ŽIVOTA

V. I. Tolstych, *Obraz žizni. Poňatije, realnosť, problemy.* Politizdat, Moskva 1975, 184 s.

Netreba azda osobitne zdôrazňovať, že na problematiku spôsobu života, životného štýlu, kvality života sa v poslednom desaťročí sústreďuje pozornosť filozofov, sociológov, psychológov, ale aj politikov, a to tak marxistických, ako aj nemarxistických. V podmienkach terajšieho civilizačného trendu a v kontexte mnohodomenzálnej konfrontácie socializmu s kapitalizmom jej aktuálnosť je viac ako evidentná. Navyše chápanie a propagovanie istého spôsobu života sa priamo stáva jedným z dôležitých objektov súčasného ideologického boja.

Je to však aj mimoriadne závažný teoretický problém, ktorého filozofické spracovanie naráža na isté ťažkosti. Vznikajú už pri vymedzení pojmu „spôsob života“. Protichodné názory a interpretácie sa množia, keď sa jednotliví autori pokúšajú objasniť jeho špecifikum, vystihnúť jeho štruktúru, ako aj osobitné miesto spôsobu života

v kategóriálnom systéme marxisticko-leninskej filozofie. Nateraz jestvujúca literatúra (prevažne časopisecká) venovaná tejto problematike jednoznačne svedčí tak o protirečivosti v interpretácii samého termínu „spôsob života“, ako aj o rôznych prístupoch k chápaniu jeho obsahu a funkcie. Často sa pritom zabúda na komplexnú povahu tohto problému, z ktorej by sa malo v prvom rade vychádzať pri usmerňovaní špeciálnych vedeckých bádání v tejto oblasti.

Vzhľadom na to, čo sme povedali úvodom, treba uvítať knihu sovietskeho filozofa V. I. Tolstycha a *Spôsob života (pojmem, realita, problémy)*, v ktorej sa pokúsil z pozícií marxisticko-leninskej metodológie vymedziť sociálno-filozofický zmysel a obsah pojmu „spôsob života“ a poukázať na jeho kognitívne možnosti. Pri riešení nastolenej problematiky autor dôsledne rešpektuje dva základné prístupy,